

DRASKÓCZY ISTVÁN*
A sókamarák igazgatása és tisztségviselői (1440–1457)

Magyarországon a 14–15. században királyi sómonopólium érvényesült. Mind a bányahelyeket, mind pedig azokat a hivatalokat, amelyek árusították a királyi bányák termékét, kamarának nevezték. Zsigmond 1397. évi rendelkezése szerint a máramarosi sóbányák értékesítési területét a Tisza és Zagyva vonala által határolt országrész képezte, míg az ország más tájain Erdély ezen ásványi kincsét árusították. 1397-től kezdve 1426-ig a kamarák az országos sókamaraispán irányítása alatt álltak. Ezt a tisztséget 1401–1426 között Ozorai Pipo töltötte be. Az ő érdeme a sóigazgatás újjászervezése, annak a rendszernek a kialakítása, amely 1521-ig, a királyi monopólium felszámolásáig működött. Halála után felléptek a firenzeiek ellen, többeket letartóztattak, s így a Scolariak legfeljebb 1427-ben tudták egy ideig kezükben tartani a sókamarákat. Ezután az egységes irányítás megszűnt.¹ 1429 és 1436 között több sóhivatal (1429–1436: Dés és Szék, 1433: Szolnok, Várad, Szalárd, Pest, 1436: Szalárd, Debrecen) felügyelt Kusalyi Jakcs János, majd Mihály székelyispán, ám országos hatáskörrel nem rendelkeztek.² 1435-ben lett Szentgyörgyi Vince László és János Máramaros megye ispánja, akik egyben az itteni kamara vezetését is ellátták.³ Ozorai halála után a déli végvárak védelmében mind nagyobb szerep jutott a Tallóciaknak. A feladathoz szükséges pénz biztosítása érdekében Zsigmond sókamarákat bízott Tallócira. Mind több sóhivatal került így az ellenőrzésük alá. Ám az egész szervezet irányítását csupán Habsburg Albert uralkodása idején, 1438-ban vehette át

Tallóci Matkó. 1440 végéig tartoztak hozzá a sóval kapcsolatos ügyek.⁴

A kettős királyválasztással új korszak kezdődött a királyi bevételek kezelésében. Az ország nagyobbik részét I. Ulászló király birtokolta, így az általa ellenőrzött területen található kamarákat azok ellenőrizték, akiket ezzel ő megbízott.⁵

A kialakuló belső háború nem hagyta érintetlenül a kamarai szervezetet sem. 1440 áprilisában Losonci Dezső erdélyi vajda arról értesítette Pape dési kamarást, hogy Tallóci Matkót a királyné lefogatta, és ezért azt tanácsolja neki, hogy Désről a sőt mihamarabb Udvarhelyre szállíttassa. Ugyanő 1440 júniusában arról biztosította Matkót, hogy a tordai kamarás kérésének megfelelően mindent megtesz a kamarák védelme érdekében. A levélből mellesleg azt is megtudjuk, hogy az idő tájt áradás és pestis pusztított Erdélyben. Utóbb a nyájas viszony megváltozott, hisz ugyanő, ki Erzsébet királyné híve volt, elvette a dési kamarát Pape és Giovanni Manini sókamarásoktól, akik az Ulászló párti kamaraispán, Tallóci emberei voltak. A két olasznak sóban 1675 aranyfrintnyi kárt okozott.⁶

Újlaki Miklós és Hunyadi János I. Ulászló pártjára álltak. Mindkettőjüket a király erdélyi vajdává nevezte ki, és ezzel együtt reájuk ruházta a sókamarák felügyeletét is. Hunyadi Erdélybe sietett, és a lengyel származású uralkodó mellé állította az országrészt. Újlaki az ország nyugati részén, Hunyadi a Tiszától keletre igyekezett magának hatalmi bázist kialakítani. Szeged várának élére a két főúr nevezett ki várnagyokat. A két vajda 1441-ben kapta meg a máramarosi ispán tisztségét is. Újlaki Miklós embere 1442-ben tünt fel a megyében. Hunyadi 1441 novemberében adott utasítást szalárdi és váradi kamarásainak.⁷ Mind a két főúr vett át szakembere-

* A szerző az MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Lendület Kutatócsoport (LP 2015-4/2015) tagja.

¹ *Teke Zsuzsa*: Firenzei kereskedőtársaságok, kereskedők Magyarországon Zsigmond uralmának megszilárdulása után (1404–1437). *Századok*, 129 (1995) 207, 213.; *István Draskóczy*: Das königliche Salzhandelsmonopol in Ungarn in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts. In: *Das Zeitalter König Sigismunds in Ungarn und im Deutschland*. (Hrsg. Tilmann Schmidt, Péter Gunst) Debrecen, 2000, 133–139.

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) DL 12518., 12519., 12551., 29240., 54901., 55060., 55061., DF 247250., 253326., 253327. A zichi és vásonekeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára I–XII. (Szerk. Nagy Imre–Nagy Iván–Vég hely Dezső.) Pest, Bp., 1871–1931., XII. 171.

³ *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája I–II. Bp., 1996 (Historia Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 5.), I. 154.

⁴ *Mályusz Elemér*: A négy Tallóci fivér. *Történelmi Szemle*, 23 (1980) 542–543.; *Draskóczy I.*: Das königliche i. m. 140.

⁵ A belháborúra ld. újabban: *Pálosfalvi Tamás*: A Rozgonyiak és a polgárháború (1440–1444). *Századok*, 137 (2003) 897–928.

⁶ MNL OL DL 55202., 55213.; Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonci Bánffy család történetéhez I–II. (Szerk. Varjú Elemér, Iványi Béla) Bp., 1908–1928. I. 638–641.; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I–VII.* (Hrsg. Franz Zimmermann, Carl Werner, Gustav Gündisch etc.) Hermannstadt – Bukarest, 1892–1991. V. 2335.sz.

⁷ *Kubinyi András*: A kaposújívári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában. (Adatok a 15. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához). Somogy megye múltjából. Levéltári

ket elődjétől. Így lett például Tallóci Matkó emberei közül az olasz Jacopo del Bene, Laki Grepiolus Újlaki, két másik itáliai, Giovanni Manini és Antonio Zati Hunyadi János sókamarása. Dóci Mihály szintén Tallóci Matkótól lépett át Hunyadi János szolgálatába.⁸

Újlaki familiárisait megtaláljuk a fontos székesfehérvári, szegedi, máramarosi hivatalok élén, ám Erdélyben is működtek kamarásai. 1443-ban két olasz, Gaspere da Colle és Jacopo del Bene voltak az általa kinevezett erdélyi királyi sókamarások. Ugyanez a két személy irányította a székesfehérvári sókamarát is. 1445-ben Pakosi Trombitás Balázs volt az embere a tartományban, aki emellett a szegedi hivatalt is vezette.

1443-ban Ulászló 500 forintnyi sőt Újlakin keresztül utalt ki a szegedi kamarából Gersei Lászlónak és Petőnek. A főúr ugyanebben az évben két székesfehérvári kamarását bízta meg azzal, hogy azt a 800 forintot, amivel Gersei Petőnek és Lászlónak tartozott, sóban fizessék ki. 1444-ben Újlaki kapitánya és pénzverő ispánja, Gaspere da Colle irányíthatta nevében az erdélyi kamarákat. Ekkor épp az ő szolgálatában állt Angello Manini.⁹

I. Ulászló halála után megmaradt a szervezet megosztottsága. 1445-ben még Pakosi Trombitás Balázs dolgozott Szegeden. Erdélyből Újlakinak járó sószállítmányt Újlak várának kapitánya, Gaspere da Colle vette át. 1445 februárja utolsó napján bízta Újlaki a szörényi vicebáni tisztséget és vele együtt Arad, Zaránd, Keve és Torontál megyék irányítását, több várat Debrentei Himfi Basira és Szalánci Jánosra. Fizetésük 4000 aranyforintot tett ki, amelyet a lippai kerület kamara haszna adójából (1500 aranyforint), illetve sóból biztosított számukra a főúr. A kifizetéssel baj lehetett, mert 1448-ban Debrentei bíróság elé idézte a nagyurat. 1445 májusában Szatmárban olyan dési sókat rakodtak ki, amelyeknek a tulajdonosa Újlaki Miklós volt.¹⁰ A kamarák egy részét továbbra is felügyelte Hunyadi. 1445-től ő nevezte ki Máramaros megyei ispánjait.¹¹

Évkönyv, 4 (1973) 6–11.; *Elekes Lajos*: Hunyadi János. Bp., 1952. 134–135.; *Érszegi Géza*: Adatok Szeged középkori történetéhez. Tanulmányok Csongrád megye történetéhez, 6 (1982) 22. sz.; *Engel P.*: Magyarország világi i. m. I. 154, 424.; MNL OL DL 55241.; Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. (Kiadta: apsa Mihály János.) Máramarossziget, 1900. 313.

⁸ MNL OL DL 13358, 42481, 44292, 55199, 55241., 65058.; Máramarosi diplomák i. m. 313.; A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556). (Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta: Jakó Zsigmond) I–II. Bp., 1989 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17.), 261., 319.sz.; *Érszegi G.*: i. m. 19–20., 25 sz.; Urkundenbuch i. m. V. 2335.sz.; *Mályusz Elemér*: A magyar rendi állam Hunyadi korában. *Századok*, 91 (1957) 574.

⁹ MNL OL DL. 44390., 48266., 92933., 92943., 92944., 92952., 102491., 102497.; *Érszegi G.*: i. m. 24. sz.; Székesfehérvár és Szeged jelentőségére Újlaki hatalmi politikájában: *Kubinyi A.*: A kaposújvári i. m. 6.

¹⁰ MNL OL DL. 44390., 44511., 55303, 55304., 55305, 102493., 102496., 102497.; *Engel P.*: Magyarország világi i. m. I. 34.; *Arany Krisztina*: Firenzei kereskedők, bankárok és hivatalviselők Magyarországon (1370–1450). Protopográfiai adattár. *Fons*, 14 (2007) 501.; *Uő.*: Florentine families in Hungary in the First half of the Fifteenth Century, PhD Thesis, CEU, Bp., 2014. 45–49, 54–55, 88, 96, 128–129, 144, 150, 213–217.

¹¹ Laki 1442–1446 között Újlaki nándorfehérvári kapitánya volt. *Engel P.*: Magyarország világi i. m. I. 154., II. 140.

1446 júniusában az országgyűlés Hunyadi Jánost kormányzóvá választotta. Kormányzói jogköréhez tartozott a királyi jövedelmek kezelése, azok felosztása, a hivatalnokok kinevezése, ellenőrzése, vagyis a sójövödelmek is hozzá tartoztak. Midőn V. László átvette a hatalmat, Hunyadit az uralkodó az ország főkapitányává, a királyi jövedelmek kezelőjévé nevezte ki, vagyis a királyi bevételeken továbbra is rajta tartotta a kezét.¹²

A pénzügyigazgatás különböző területein a kamarásokat familiárisi szálak fűzték Újlaki Miklóshoz és Hunyadi Jánoshoz egyaránt. Ez a viszony biztosította, hogy Hunyadi kézben tudta tartani a rendszert A törökverő nagyúr jó szemmel választotta ki az embereit.¹³

Azok között, akiknek közül lehetett a sóigazgatáshoz, többen nemesi származásúak voltak. A Bihar megyei Toldi László, aki 1441-ben a szalárdi és a váradi, 1442-ben a szalárdi hivatal vezetőjeként tűnt fel, ehhez a körhöz sorolható.¹⁴ Pestyenei (Pöstyéni) László fia Mihály, máramarosi ispán és kamarás (1451–1453, 1457–1458) a Hunyadi ház megbízható emberének számított. Hunyad megyei román családból származott. A kormányzó 1447-ben *aulicus*ának mondta. Sókamarási tevékenységének az emléket őrizhette, hogy még később is a kamarás melléknévvel illették.¹⁵ Malomvizi (Kendefi) Kenderes János máramarosi (1445–1449), ugocsai (1451), beregi (1449–1455) ispán és munkácsi várnagy (1449–1455) szintén Hunyad megyei román család sarja volt.¹⁶ Erdélyi István (1456-ban Máramaros megye ispánja) a Somkerekai Erdélyi családnak volt a tagja. Korábban (1453) bodrogi alispánként találkozunk vele. Fivére, Miklós, akivel 1446-ban osztozott meg a javaikon, 1448-ban alvajda és tordai ispán volt.¹⁷ Sásvári István deák Ugocsa megyei családból

¹² *Dr. Gábor Gyula*: A kormányzói méltóság a magyar alkotmányjogban. Bp., 1932. 54, 79–85.; *Elekes L.*: i. m. 288–290.; *Mályusz E.*: A magyar rendi i. m. 574., 598–600.

¹³ *Elekes L.*: i. m. 138–142.; *Mályusz E.*: A magyar rendi i. m. 574–575., 596–598.; MNL OL DF 242435. Nem soroljuk fel az összes olyan személynek a nevét, akik Hunyadi szolgálatában állottak. A pénzügyigazgatás tisztségviselőiről tavaly jelent meg új archontológiai összeállítás. *Soós Ferenc*: A középkori Magyarország gazdasági és pénzügyigazgatási tisztségviselői. *Numizmatikai Közönlöny*, 112–113 (2013 – 2014) 81–123.

¹⁴ MNL OL DL 55241, 55262.; *Engel P.*: Magyarország világi i. m. II. 140.. *Engel Pál*: Magyar középkori adattár. Középkori magyar genealógia. Bp., 2001 (Arcanum Digitéka). CD: Becsegergely nem 5. tábla. 1446-ban Hunyadi debreceni officialisa (A Zichi és vásonkeői i. m. IX. 108.).

¹⁵ MNL OL DL 29484, 29542.; *Engel P.*: Magyarország világi i. m. I. 154.; *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–V. Bp., 1897–1913. V. 216–218.

¹⁶ *Engel P.*: Magyarország világi i. m. I. 111, 154, 218., II. 153.; *Csánki D.*: Magyarország történelmi i. m. V. 189–194., 218–219.; *Izvoare privind evul mediu românesc. Țara Hațegului în secolul al XV-lea (1402–1473)*. (Introducere, ediție îngrijită, note și traduceri de Adrian Andrei Rusu, Ioan Aurel Pop, Ioan Drăgan.) Cluj-Napoca, 1989. 207, 212, 226–227, 231–232, 244–245, 254–261. stb.; Máramarosi diplomák i. m. 362.

¹⁷ *Érszegi G.*: i. m. 40.sz.; *Décsényi Gyula*: A Somkerekai Erdélyi család 1415. évi címerlevele és nemzedékrendje. *Turul*, 10 (1892) 112.; *Engel P.*: Magyarország világi i. m. II. 69.; *Engel P.*: Magyar középkori i. m. Somkerekai; A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. (Szerk. Barabás Samu.) I–II. Bp., 1895. II. 24–26, 76–77, 94. stb. István 1465-ben görgényi várnagy volt, 1462–1465 között, és 1476-ban alvajdaként működött (C. *Tóth Norbert–Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás*: Magyarország

származott. 1450-ben Pozsonyban tevékenykedett Hunyadi megbízásából. 1451-ben ő volt Sopron megyében a kamara haszna adószedője. 1452–1453-ban a pozsonyi sókamara élén bukkan fel, majd 1455-ben a Felső részek kamarásaként tűnt elő.¹⁸ Sebesi Dancs Péter vízaknai kamarás (1450) lehetett nemesi származású és polgári eredetű (Karánsebes) egyaránt.¹⁹ Hunyadi 1448-ban nevezte ki sópecsételővé Bereksoói Pétert, aki *litteratus*ként szerepelt. Kolozson telepedett le, és Tordai Pogány Miklós rokona lett. Nemes embernek mondták.²⁰

A másik csoportba a városinak tekinthető személyek sorolhatók. Tordáról Pogány Miklós és Szindi Imre neve említhető, akik 1447-ben és 1453-ban álltak az itteni sóhivatal élén. A *circumspectus* címzés járt nekik, amely a városi vezető réteg tagjainak, a tanácsbelieknek járt. Szind egyébként Torda közeli helység volt. Szindi Imre 1462-ben széki kamarásként szedte be Beszterce adóját, 1464-ben pedig a széki és dési sókamara vezetőjeként kért lóport Nagyszebentől. Pogány és Szindi 1447-ben 1500 aranyforint kölcsönt adtak a kormányzónak. E tény anyagi helyzetüket is jól mutatja. 1447-ben Hunyadi címet adott Pogány Miklósnak, majd Szindi és Pogány tordai javait örökre mentesítette mindenféle adó alól. Adománylevélben a kormányzó azt emelte ki, hogy a Vaskapunál, Havasalföldön, a Balkánon vettek részt törökellenes hadjáratokban.²¹ Szegedről Földeáki Ambrus és Szegedi Máté állt sókamara élén. Utóbbi működése 1440–1448 közötti időszakból igazolható. Eredetileg Tallóci Frank familiárisa volt, 1445-ben Pape Manini szolgálatában állt. 1447-ben a dési, 1448-ban a széki kamarát is vezette, de Máramarosban szintén tevékenykedett. Kamarási tevékenysége tulajdonképpen szorosan kapcsolódott a Maninikhez, üzlettársuknak tekinthető. 1452-ben Hunyadi Keve megye ispánjává tette.

világi archontológiája 1458–1526, I. Főpapok és bárók. Bp., 2016 /Magyar történelmi emlékek. Adattárak/. 341.). Belekeveredett az 1467. évi felkelésbe.

¹⁸ Csánki D.: Magyarország történelmi i. m. I. 440.; MNL OL DF 240145., 240217., 240323.; *Házi Jenő*: Sopron város története. I. rész 1–7, II. rész 1–6. Sopron, 1921–1943. I/3. 335. 1452-ben sásvári Lengyel Jakab, 1454-ben sásvári Kántor István az alispán Ugocsa megyében (*Engel P.*: Magyarország világi i. m. I. 218.). Sásvári Miklós Angello és Odoardo máramarosi kamarások familiárisa volt, aki a kamaráknál is dolgozott (MNL OL DL 38609.).

¹⁹ MNL OL DL 44573.; Sebesi Dancs Péter 1452–1454 között a szörényi bánóság élén állt, mint vicebán. Engel Pál Sebesi Dancs Péter esetében nem zárja ki, hogy karánsebesi polgárról van szó (*Engel P.*: Magyarország világi i. m. II. 55.).

²⁰ MNL OL DL 55388., DF 277576.; A kolozsmonostori konvent i. m. 1320. sz. Részt vett Hunyadi több hadjáratában. Címereslevele: *Fejérpataky László*: Bereksoói Péter címeres levele 1448. évből. *Turul*, 8 (1990) 41–43.

²¹ MNL OL DL 62836., 62839., 62859., 62857., 62859.; Urkundenbuch i. m. VI. 3306, 3381.sz.; Csánki D.: Magyarország történelmi i. m. V. 688, 817.; Csánki Dezső: Pogány Miklós címeres levele 1447. évből. *Turul*, 7 (1889) 78–83.; *Wolf Rudolf*: Bethlen Miklós tordai ősei. In: Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára. (Szerk. Kiss András–Kovács Kiss Gyöngy–Pozsony Ferenc.) Kolozsvár, 1999. 605–607. 1411-ben a tordai bírót Pogan Istvánnak hívták. Zsigmondkori oklevéltár III. (1411–1412). (Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván.) Bp., 1993 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 22.), 97.sz. A *circumspectus* címzésre ld. *Kubinyi András*: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. *Levéltári Közlemények*, 37 (1966) 235–237.

Temes megyében szerzett birtokokat.²² Földeáki Ambrus deák városa tekintélyes polgára lehetett. Anyaggyűjtésünk szerint 1451–1452-ben, 1458-ban és 1463–1464-ben mutatható ki tevékenysége a szegedi kamara élén, bár feltehető, hogy az 1451–1464 közötti időszakban ennél hosszabb időt töltött a városban működő sóhivatal irányításában. Vagyont mutatja, hogy 1000 forintot adott kölcsön Hunyadinak.²³ Egy 1451 áprilisi oklevélből tudjuk meg, hogy Gmaitl István a kormányzó speciális familiárisa és Pozsonyban sókamaras. A tehető pozsonyi polgár 1444 és 1450 között többször képviselte városát az országgyűléseken, 1452 és 1458 között pedig a bíró tisztét töltötte be.²⁴ Nem tudjuk, hogy vajon temesvári polgár volt-e Laczko, ki 1452-ben a városban található sóhivatalt vezette.²⁵ A polgári származású szakemberek sora természetesen bővíthető. 1445-ben például egy bizonyos Andreas *sartor* volt a szatmári alkamarás.²⁶

Az utolsó csoportba javarészt firenzei eredetű olaszokat sorolhatunk. Ők üzlethez, vállalkozáshoz értő szakemberek voltak. Közülük is a Manini rokonság tagjai (Pape és unokatestvérei, Angello, Odoardo/Adovardo, Giovanni, Marco, Francesco) emelkednek ki. Ők a Scolari révén kerültek Magyarországra. Pape jó kapcsolatokat ápolt Andrea Scolari nagyváradi püspökkel. 1424-től (tehát Ozorai Pipo időszakától kezdve, kinek Angello a kamarása Désen) 1460-ig találjuk a család egyik vagy másik tagját a pénzügyigazgatás valamelyik posztján. Leggyakrabban a sókamara élén álltak. Angello Manini biztosította a folytonosságot Ozorai Pipo kora és Mátyás idősza között, hisz ő szolgálta Ozorait, a Kusalyi Jakcsokat, Újlaki Miklóst, Hunyadit, majd Mátyás királyt. Pape Manini 1427-től (valószínűleg korábban kezdődött karrierje) kezdve 1449-ig működött kamarásként, szolgálva a Scolariakat, a Kusalyi Jakcsokat, Tallóci Matkót, Hunyadi Jánost. 1436 és 1460 között legtöbbször Dész és Szék kamarái élén (kisebb kihagyásokkal)²⁷ Manini állt. Emellett azonban Buda, Szalárd, Várad, Szatmár, Szolnok, Máramaros hivatalait is alkalmanként a rokonság egyik tagjára bízták.

1450 novemberében Angello és Odoardo a máramarosi kamarás és megyésispán. Angello azonban már 1447-től,

²² MNL OL DL 44490., 55304., 55305., 55358., 55360., 55365/b., 55383., 55384., 55388., 55422., Urkundenbuch i. m. V. 2655.sz.; Érszegi G.: i. m. 29–38. sz.; *Engel P.*: Magyarország világi i. m. I. 140, II. 223.; *Csánki D.*: Magyarország történelmi i. m. II. 55.

²³ A nagykarolyi gróf Károlyi család oklevéltára. (Sajtó alá rend. Géresi Kálmán.) I–V. Bp., 1882–1897. II. 291.; A zichi és vásonkeői i. m. IX. 319, 336.; MNL OL DL 15970., 31686., 98160.; Szeged története I. (Főszerk. Kristó Gyula.) Szeged, 1983. 431, 434, 440, 479. Talán azonosítható Ambrus szegedi bíróval (1444).

²⁴ MNL OL DF 240098 (AMB 1470), 240099 (AMB 1471); *Knauz Nándor*: Az országos tanács és országgyűlések története 1445–1452. Pest, 1859. 4., 19., 40., 61., 71., 74., 81., 98.; *Majorossy Judit*: Egy határ menti szabad királyi város középkori igazgatásának vázlatos története (Tanulmány egy készülő pozsonyi archontológiai kötet elé). *Történelmi Szemle*, 57 (2015) 466.

²⁵ A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I–II. (Szerk. Nagy Gyula.) Bp. 1887–1889. II. 499.

²⁶ MNL OL DL 55303.

²⁷ 1441-ben egy bizonyos Szovan/Zovan olasz (lehetséges, hogy a családhoz tartozott). A kolozsmonostori konvent i. m. 319, 340. 1447 első felében (feltehetően az előző második felében is) egy másik olasz, Zano de Senis a kamarás. MNL OL DL 44462.

Odoardo pedig 1448-tól állt szintén ennek a fontos sóhivatalnak az élén (1448-ban Szegedi Mátéval együtt), noha a megyés ispánt Malomvizi Kenderes Jánosnak hívták. Az ispánnal szemben a szakértelmet ők képviselték, olyannyira, hogy Hunyadi só ügyekben hozzájuk intézte utasításait. A Maninik meghonosodtak Magyarországon. A kormányzó 1450-ben Papét, Angellót és Odoardót megneemesítette, a Bihar megyei Szentpéterszeggel ajándékozta meg őket, amelyhez pallosjog járt. Az erdélyi Kódoron és környékén szereztek javakat, magyarországi családokkal kerültek rokonságba, miközben firenzei kapcsolataikat sem adták fel. Az ország több városában (Buda, Székesfehérvár, Szatmár, Várad, Dés) rendelkeztek ingatlannal. Emellett kiterjedt üzleti ügyeket bonyolítottak le, többek között só eladásával, szállításával foglalkoztak.²⁸

Mellettük egy másik firenzei vállalkozóról, Niccolò di Vaggióról is érdemes megemlékeznünk. 1450-től Magyarországon élt, korábban Krakóban tevékenykedett. 1454-ben valószínűleg ő vezette a budai pénzverdét, 1456 őszén pedig a szebeni polgármesterrel, Wenzel Osvalddal, és Firenzei Kristóffal együtt a nagyszzebeni pénzverde élén állt. 1456 novemberétől V. László haláláig az ország összes sókamarájának az ispáni teendőit látta el. Szakértelmét tehát V. László sem nélkülözhetette, miként Mátyás uralkodása idején is hasznosították tudását, hisz 1459-ben a széki sókamara élén bukkant fel.²⁹

Végül szólni kell a kormányzó kincstartójáról, a padovai születésű „de Bernelis” Péter fia Jánosról. A magyar forrásokban Soampero, Souanpero néven szintén előfordul. Először ő is Tallóci Matkó szolgálatában állt mint sáfár, kincstartójuk. Tőlük kapta meg Swppancz Kőrös megyei birtokot. Matko halála után a Tallóciak visszavették tőle a jószágot, de végül Valkó megyében kapott kárpótlást. Ekkor már Hunyadi szolgálatában állt, akinek szintén kincstartója lett (1450), s mint ilyen, intézte ura pénzügyeit. Ezenkívül különböző sókamarák igazgatását látta el (sajnos a hivatalok nevét nem ismerjük), feltehetően 1450 (1452?) után. 1456 júniusa és novembere között bekövetkezett haláláig állt ezeknek a hivataloknak az élén. Hunyaditól 1452 táján kapta meg Kecskemétet, amihez Kőrös egy darabja társult 1453-ban királyi adomány alapján. Midőn elszámolt urával a sókamara működéséről, 5000 forintnyi hiányra derült fény. Így – már halála után – özvegye (Margit) és fiai (Miklós és Gergely), az adósság

fejében átadták Kecskemétet a Hunyadi fiúknak és Szilágyi Erzsébetnek. Ők a helységet 1456 novemberében továbbadták a Lábatlaniaknak, akiktől a padovai fia, Gergely és az özvegy csupán 1486-ban tudta visszaváltani a települést.³⁰

A kormányzó fontosnak tartotta ezt a bevételi forrást, szigorúan felügyelte a szervezetet, ellenőrizte tisztségviselői számadásait. Ügylet, hogy a hitelben eladott kósó árát mihamarabb beszedjék, s a kamarák a bevételt rövid időn belül elküldjék neki. 1448-ban részletes utasításban írta elő a máramarosi kamarásoknak, hogy mire figyeljenek, szabályozta a bányászok bérét. A kormányzó a termelés növelését szerette volna elérni. Valószínűsíthető, hogy nem volt elégedett a bányászati viszonyokkal. Saját emberét (Berekszői Pétert) helyezte a sópecsételői hivatalba (1449), nem törődve kamarásai ellenkezésével. Egy 1452-ben kiadott oklevélből kiderül, hogy azért nem tudott bíraskodni a budai tanács és egy bécsi polgár közötti perben, mert a sóügyek foglalták le az idejét. 1453-ban szabályozta, hogy a dési hajósoktól a szállításért kiutalt sót milyen áron vegye át a kamara.³¹ Megpróbálta megakadályozni az osztrák főtt só behozatalát.³² A bevételket oly önállóan használta fel, miként az uralkodók. Hitelt vett fel rájuk, utalványozott belőlük. 1449-ben engedélyezte, hogy a huszti kápolna 12 aranyforintnyi sót kapjon évente.³³

Hunyadi maga nevezte ki kamarásait, ám előfordult, hogy egy-egy hivatalt valamely város vett át. 1450 novemberében egy évre Pozsony a helyi kamara, s ezért szabott áron adott át ebből az értékcikkből a városnak.³⁴ Hasonló lehetett a helyzet Kassán. Tudjuk, 1451 júniusában Kassa az eladott só árából 1000 aranyforintot fizetett ki a kormányzónak. 1452-ben a településen Hunyadi bort vásárolt. Az árat a város a só árából térítette meg az eladónak. Ez év szeptemberében a kormányzó 575 aranyforinttal tartozott két kassai polgárnak, mivel hitelbe vásárolt tőlük posztót. Az összeget a városnál lévő kormányzói só eladási árából térítette meg polgárainak Kassa.³⁵

V. László uralkodása idején Hunyadi továbbra is felügyelte a szervezetet, intézkedett kamarák dolgaiban. 1453-ban már van királya az országnak, mégis évi 50 aranyforintnyi só adat örökre a kolozsvári domonkos kolostornak. V. László sóval kapcsolatos ügyekben hozzá fordult, ám megesik, hogy

²⁸ István Draskóczy: Familia Manini: date privind istoria orasului Oradea si a imprejurimilor sale in secolul al XV-lea. *Crisia* 22 (1992) 73–85.; Draskóczy István: Olaszok a 15. századi Erdélyben. In: *Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gericz József professzor tiszteletére.* (Szerk. Draskóczy István.) Bp., 1994. 129–131.; Arany K.: Firenzei kereskedők i. m. 2007, 513–516.; *Prajda Katalin*: Andrea di Filippo Scolari váradi püspök és firenzeiek a Zsigmond-kori Erdélyben. In: *Táguló Horizont. Tanulmányok a fiatal művészettörténészek marosvásárhelyi konferenciájának előadásai-ból.* (Szerk. Kovács Zsolt–Orbán János.) Marosvásárhely–Kolozsvár, 2013. 24–25. 1442-ben az uralkodó Erdélybe küldött egy bizonyos Angello nevű olaszt, hogy a kamarák ügyében intézkedjen. Őt feltételesen a Manini család azonos nevű tagjával azonosíthatjuk (A kolozsmonostori konvent i. m. 400–401. sz.). 1453-ban Dés bíráját Adwardusnak hívták (A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára i. m. II. 53.).

²⁹ Draskóczy István: V. László budai aranyforintjának mesterjegyeről. *Az Érem*, 70 (2014) 1. sz. 10–15.

³⁰ Mályusz E.: A magyar rendi i. m. 574–575., *Hornyik János*: Kecskemét története I. Kecskemét, 1893. 171., 209–211, 217–218, *Teleki József*: A Hunyadiak kora Magyarországon X. Pest, 1853. 152–154., MNL OL DL 45650., 67429., 67434., 67435., 68647., 88269., MNL OL DF 240136., 240183. A hazai szakirodalom Kecskeméti Peró János nevet is használja rá. Vö. *Tringli István*: Pest megye a késő középkorban. In: *Pest megye monográfiája I/2.* (Szerk. Torma István közreműködésével Zsoldos Attila.) Bp., 2001. 115.

³¹ Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli i. m. I. 662–663.; MNL OL DL 44501., 55365/b., 55383., 55388., 107552. MNL OL DF 253333.

³² Draskóczy István: Osztrák és erdélyi só a 15. századi Pozsonyban. In: *Testimonio litterarum – Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére.* (Szerk. Dáné Veronika–Sipos Gábor–Lupescuné Makó Mária.) Kolozsvár, 2016. 83–84.

³³ Pl. MNL OL DF 240150., 240217., 275900.; A nagymihályi és sztárai i. m. II. 499.

³⁴ MNL OL DF 240075., 240167., 240176.

³⁵ MNL OL DF 240106.

a beszercei gróft megkerülve adott ki utasításokat,³⁶ vagyis az uralkodó élni kívánt felségjogaival. Hunyadi halála után a király vette át a sómonopólium feletti közvetlen felügyeletet, ő nevezte ki az olasz Vaggiót. Sőt adatott vele a kassaiaknak, a budaszentlőrinci pálosoknak. Máskor nyugtát adott neki a sóbevétel terhére felvett 100 aranyforintról. 1457-ben utasította Máramaros megyét, hogy ne engedje meg a lengyel és a rutén főzött só eladását.³⁷

A kormányzó jól gazdálkodott ezzel a királyi jövedelemfajttal, hisz az Eizinger Ulrik által 1453-ban készített előterjesztés úgy számolt, hogy a sómonopóliumból 100 ezer forint bevétel származik.³⁸ Működése megeremtetten azt az alapot, amelyre fia, Mátyás király támaszkodhatott.

Eddigi vizsgálataink alapján azt mondhatjuk, hogy a sóigazgatás egységes irányítását nem külön országos kamaraispán, hanem 1446 után Hunyadi János személye biztosította. A kutatás megállapítása, hogy 1435-től kezdve Máramarosban a megyés ispáni és a sókamara ispáni (kamarási) tisztség általában összekapcsolódott.³⁹ Ám Malomvizi Kenderes János megyés ispánsága idején (1447-től bizonyosan) a két feladat szétvált. A kamarákat ugyanis két Manini, Angello, illetve Odoardo igazgatták, akik nem függtek a vármegeye vezetőjétől. 1450-ben helyreállt az egység, hisz Angello és Odoardo lett a megyés ispán és a kamarás egyaránt.⁴⁰ Nem lehetetlen, hogy a máramarosi bányászat megreformálása (a kormányzó itteni intézkedéseiről már volt szó) lehetővé tette a tapasztalt szakemberek feladatát.

Erdemes felidézni egy esetet. 1447-ben a széki és dési kamarák irányítóinak (Odoardo Manini és Szegedi Máté) emberei a váci vásáron elvették egy szalacsi jobbágy 500 darab sóját, amit ő törvényesen vásárolt meg a kamarásoktól Szalacson. A jobbágy panaszt tett Angello máramarosi sókamarásnál, aki utasította a dési és széki tisztségviselőket, hogy kárpótlásul 1000 darab só adjanak ki a kárvallott jobbágyoknak.⁴¹ Úgy tűnik, az erdélyi Dés hivatalnokai igen távol is ellenőrizhették a vásárokat. Tegyük hozzá, Vác az erdélyi só árusítási körzetébe tartozott. Az eset azt sejteti, hogy országosan egyvalaki, Angello máramarosi kamarás, széles jogkörrel rendelkezett.

³⁶ Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526. (Öa.: Iványi Béla) I. 684. sz.; Székely oklevéltár I–VII. Szerk. Szabó Károly, Papp Miklós stb. Bp., 1872–1898. III. 63–64.; Urkundenbuch i. m. V. 2999. sz.; MNL OL DL 14892., 14948., 15059., 15060., 27170., MNL OL DF 253333.

³⁷ A Zichi és vásónkeői i. m. IX. 389., 533–534.; Máramarosi diplomák i. m. 398.; MNL OL DF 269342., 270327.; MNL OL DL 15181, 88321.

³⁸ János Bak: Monarchie im Wellental: Materielle Grundlagen des ungarischen Königtums im fünfzehnten Jahrhundert. In: Das spätmittelalterliche Königtum im europäischen Vergleich. (Hrsg. Reinhard Schneider.) Sigma-Ringen, 1987. (Vorträge und Forschungen, 32.), 380–381.

³⁹ Engel P.: Magyarország világi i. m. I. 154.; Gulyás László Szabolcs: Városfejlődés a középkori Máramarosban. Kolozsvár, 2014 (Erdélyi tudományos füzetek 280.), 64.

⁴⁰ MNL OL DL 14342., 14344., 38298., 38609., 44490., 44501., 55383., 100594. 1450-ben egy alkalommal Odoardo címe: máramarosi kapitány és ispán. Hazai okmánytár. (Kiad. Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly, etc.) I–VIII. Győr, Bp., 1865–1891. VII. 466–467.

⁴¹ MNL OL DL 44490.

Ha arra gondolunk, hogy 1447–1450 között Angello Máramarosban, Odoardo 1447-ben Budán, illetve Désen és Széken (utóbbi helyen Szegedi Mátéval együtt), 1448-ban Désen és Máramarosban, 1449–1450-ben Máramarosban (hol társukként feltűnik Szegedi Máté), Pape Manini 1448-ban Désen és Széken kamaráskodott, azt mondhatjuk, hogy a Hunyadi által ellenőrzött országterület jelentős részének az ellátása, továbbá az, hogy a szervezet miképpen működik, mennyi jövedelem származik belőle, jelentős részben a Maninik szakértelmétől függött. A kormányzó megbízott bennük.⁴² Előfordult, hogy Hunyadi csupán sókamarásának nevezte a két olaszt vagy Szegedi Mátét, különösen gyakran 1448-ban, 1449-ben.⁴³ Tudjuk, hogy mely kamarák élén álltak. 1452-ben egy magánlevélben Odoardo *camararius salium regalium*nak címezte magát, 1453-ban pedig az uralkodó nevezte őt így. Kérdésesnek véljük azonban, hogy merhetünk-e a címzés mögött egy vagy több helyi hivatalon túlmutató, szélesebb, hatáskört látni.⁴⁴ A gyanút növeli, hogy az 1451-ben kinevezett máramarosi megyés ispán, Pestyenei/Pöstyéni Mihály egyben sókamarás is volt.⁴⁵ Továbbá érdemes arra szintén felfigyelni, hogy miközben a kamarási cím többször visszaköszön nekünk, a sókamara ispáni, ami Ozorai, Tallóci idejében a hivatalszervezet széles hatáskörű vezetőjének járt, azonban már nem.

A helyzet Hunyadi halála után változott meg, midőn Vaggio országos hatáskört kapott.⁴⁶ Nem ad hoc intézkedésről van szó. A tény olyan elképzelést sejtet, amely Hunyadi időszakával szemben a Zsigmond-kor, illetve Habsburg Albert kora viszonyait tekintette mérvadónak, hisz Verébi Péter, Ozorai Pipo, Tallóci Matkó rendelkezett ilyen hatalommal. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy V. László idején (már a volt kormányzó életében) a kormányzat más területein hasonlóképpen a Zsigmond-kori viszonyokhoz való visszatérés figyelhető meg.⁴⁷

Erdélyben a vezető szerepet a tordai kamara töltötte be.⁴⁸ A Hunyadi János korszakára vonatkozó információk mégis arra mutatnak, hogy Dés vette át ebben az időben a vezetést a Királyhágón túl. A tény azzal állhat összefüggésben, hogy a Maninik igazgatták általában az észak-erdélyi bányavárosban működő sóhivatalt. Dés súlyát továbbá az a körülmény is növelhette, hogy az itteni kamara vezetője irányította a szomszédos bányahely, Szék működését is.⁴⁹

⁴² MNL OL DL 44490., 44501., 55352., 55358., 55365/b., 55384.

⁴³ Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli i. m. I. 662–663.; A zichi és vásónkeői i. m. IX. 204.; MNL OL DL 55387., 55388., 55422.

⁴⁴ MNL OL DL 44645., 30824.

⁴⁵ MNL OL DL 38302., MNL OL DF 275902. Lehetséges, hogy 1455 és 1457 között Erdélyi István és Angello együtt töltötte be a máramarosi ispán tisztségét (Csánki D.: Magyarország történelmi i. m. I. 461.)

⁴⁶ 1456. novemberében ebben a minőségében (címe: *universarum camerarum salium regalium comes*) Dést, Széket, Tordát, Máramarost érintő ügyben intézkedett. MNL OL DL 81243.

⁴⁷ Mályusz E.: A magyar rendi i. m. 578–585.

⁴⁸ MNL OL DL 55213.

⁴⁹ A dési és széki kamarás személye ugyanis szinte mindig ugyanaz. Előfordult, hogy egyszerre két fő a kamarás. Például 1447 júliusában nevezte ki Hunyadi Dés élére Odoardot és Szegedi Mátét (MNL OL DL 55358.). Ez esetben arra kell gondolnunk, hogy a hivatali munkában egyik a másikat

1453-ban V. László a dési és a széki kamarásokat arra figyelmeztette, hogy ne akadályozzák a segesvári szászokat abban, hogy a Székelyföldről hozzanak be sót, hisz erre kiváltsággal rendelkeznek. Mind a két helység Erdély északi részén, Segesvár pedig a Szászföldön található. Az eset arra utal, hogy a dési és a széki hivatal vezetője ellenőrző szerepet gyakorolt a tartomány déli részén.⁵⁰

Adataink azt mutatják, hogy a sóigazgatásban tevékenykedett egy olyan szakértői csoport, amelynek tagjai hol az egyik, hol a másik kamara élén bukkannak fel, és akkor is a szervezetben maradtak, ha az irányító főúr személye megváltozott. Közöttük kereshetjük azokat, akik Hunyadi Jánosnak

sóügyekben a tanácsokat adták. Hozzátehető, hogy Hunyadi adószedésben, a pénzügyigazgatás más posztjain is támaszkodott rájuk.⁵¹

Azoktól, akik a pénzügyigazgatásban a konkrét feladatokat látják el, elvárható az írástudás, valamilyen számtani ismeretek, amelyek egyébként a kereskedésben sem nélkülözhetők. Az általunk említett itáliaiak bizonyosan értettek ehhez. Sok magyarországi neve mellett olvasható a *litteratus* jelző, ám olyanokról is feltételezhető egyes esetekben valamilyen szintű írás tudás, akiknek ilyen irányú ismereteiről nem szerzünk tudomást.⁵²

helyettesítette. Helyettesre egyébként minden hivatalvezetőnek szüksége volt (MNL OL DL 44490, 48214, 48219., 48237).

⁵⁰ Székely oklevéltár i. m. III. 63.

⁵¹ Draskóczy I.: Olaszok i. m. 1994. passim.

⁵² Tordai Pogány Miklósnak a műveltség iránti fogékonyságát mutatja, hogy fia, Tamás a krakkói egyetem artes fakultásán baccalaureusi fokozatot szerzett. MNL OL DF 277576.